

HOÀN THIỆN QUY ĐỊNH VỀ KIỂM SÁT XÉT XỬ VỤ ÁN HÌNH SỰ ĐÁP ỨNG YÊU CẦU CẢI CÁCH TƯ PHÁP TRONG GIAI ĐOẠN HIỆN NAY

LÊ XUÂN LỤC* - NGUYỄN THÀNH CHUNG** - NGUYỄN VĂN TUẤN***

Tóm tắt: Trong Nghị quyết số 27/NQ-TW ngày 09/11/2022 của Hội nghị lần thứ sáu Ban Chấp hành Trung ương Đảng khóa XIII về tiếp tục xây dựng và hoàn thiện Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam trong giai đoạn mới (sau đây gọi tắt là Nghị quyết số 27), vấn đề tăng cường kiểm soát bên trong việc thực hành quyền công tố (THQCT), kiểm sát hoạt động xét xử phù hợp với nguyên tắc thẩm phán, hội thẩm xét xử độc lập và chỉ tuân theo pháp luật đã được đưa ra. Việc thực hiện chức năng kiểm sát xét xử (KSXX) vụ án hình sự (VAHS) góp phần bảo đảm quyền con người, quyền công dân cũng như hiệu quả giải quyết VAHS của Tòa án. Việc nghiên cứu, đánh giá các quy định pháp luật hiện hành về KSXX trong mối quan hệ với các quan điểm của cải cách tư pháp có ý nghĩa quan trọng trong giai đoạn hiện nay.

Từ khóa: Kiểm sát xét xử; Viện kiểm sát; kiểm soát quyền tư pháp

Ngày nhận bài: 13/11/2024; Biên tập xong: 06/12/2024; Duyệt đăng: 18/02/2024

COMPLETING REGULATIONS ON PROSECUTION OVER TRIAL OF CRIMINAL CASES TO MEET THE REQUIREMENTS OF JUDICIAL REFORM IN THE CURRENT PERIOD

Abstract: In Resolution No. 27/NQ-TW, dated November 9, 2022, of the 6th session of the 13th Party Central Committee, on continuing to build and perfect the law-governed socialist state of Vietnam in new era, the issue of strengthening internal control over the exercise of the right to prosecute and supervise trial activities in accordance with the principle that judges and jury members adjudicate independently in strict compliance with the law only has been raised. The implementation of the function of supervising criminal trial contributes to ensuring human rights, citizen rights as well as the effectiveness of the Court's settlement of criminal cases. Researching and evaluating current legal provisions on supervision of trials in relation to the viewpoints of judicial reform is of great significance in the current period. **Keywords:** Trial supervision; Procuracy; control of judicial power

Received: Nov 13th, 2024; **Editing completed:** Dec 06th, 2024; **Accepted for publication:** Feb 18th, 2025

Trong Nghị quyết số 27 có nội dung: “Hoàn thiện thể chế để Viện kiểm sát nhân dân (VKSND) thực hiện tốt chức năng THQCT và kiểm sát hoạt động tư pháp; hoàn thiện cơ chế tăng cường trách nhiệm công tố trong hoạt động điều tra, tăng cường kiểm soát bên trong việc THQCT, kiểm sát hoạt động xét xử phù hợp với nguyên tắc thẩm phán, hội thẩm xét xử độc lập và chỉ tuân theo pháp luật”. Theo quan điểm chỉ đạo trên, vấn đề tăng cường kiểm soát bên trong việc THQCT, kiểm sát hoạt động xét xử phù hợp với nguyên tắc thẩm phán, hội thẩm xét xử độc lập và chỉ tuân theo pháp luật là nội dung mới được đề cập, có tính chất then chốt để giải quyết mối quan hệ giữa chức năng của VKSND với hoạt động xét xử của Tòa án trong cơ chế kiểm soát quyền lực nhà nước được thể hiện tại các quan điểm của Đảng cũng như Hiến pháp

năm 2013. Với bối cảnh như vậy, việc nghiên cứu mức độ phù hợp và tính tương thích trong quy định của pháp luật về KSXX trong VAHS được thể hiện trong các Nghị quyết của Đảng về xây dựng Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa và cải cách tư pháp, có ý nghĩa quan trọng trong giai đoạn hiện nay.

1. Kiểm sát xét xử vụ án hình sự trong bối cảnh cải cách tư pháp ở Việt Nam hiện nay

Việc bảo đảm hiệu lực, hiệu quả của quá trình giải quyết VAHS cần sự tham gia của

* Email: Xuanluchlu@gmail.com

Thạc sĩ, Khoa Pháp luật hình sự và Kiểm sát hình sự, Trường Đại học Kiểm sát Hà Nội

** Email: Chungnt@tks.edu.vn

Trung tâm Bảo đảm chất lượng đào tạo, Trường Đại học Kiểm sát Hà Nội

*** Email: Nguyen.mi2tuli@gmail.com

Thạc sĩ, Viện kiểm sát nhân dân tỉnh Bắc Giang

nhiều chủ thể, đặc biệt là các cơ quan có thẩm quyền tiến hành tố tụng. VKSND là một thiết chế hiến định, thực hiện chức năng THQCT và kiểm sát hoạt động tư pháp. Thực tế cho thấy, VKSND là hệ thống cơ quan độc lập trong bộ máy nhà nước, được tổ chức theo ngành dọc, không nằm trong, cũng không bao trùm lên các cơ quan thực hiện quyền tư pháp và cơ quan tham gia trong hoạt động tư pháp¹... Trong tố tụng hình sự (TTHS), VKSND cũng là chủ thể duy nhất tham gia xuyên suốt vào tất cả các giai đoạn tố tụng: từ tiếp nhận, giải quyết nguồn tin về tội phạm, khởi tố, điều tra, truy tố cho đến xét xử các VAHS. Do đó, việc thực hiện tốt chức năng, nhiệm vụ, quyền hạn của mình, đặc biệt là chức năng kiểm sát hoạt động tư pháp, VKSND có vai trò rất quan trọng để bảo đảm tính chính xác, khách quan, toàn diện trong giải quyết VAHS. Thông qua KSXX trong VAHS, VKSND góp phần bảo vệ pháp luật, bảo vệ quyền con người, quyền công dân; bảo vệ chế độ xã hội chủ nghĩa, lợi ích của Nhà nước; quyền và lợi ích hợp pháp của tổ chức, cá nhân; qua đó bảo đảm pháp luật được chấp hành nghiêm chỉnh và thống nhất². Để xác định được vị trí, vai trò của hoạt động KSXX trong quá trình giải quyết VAHS, đánh giá mối quan hệ tác động qua lại giữa THQCT và KSXX, cũng như xác định cơ chế kiểm soát quyền tư pháp thông qua KSXX của VKSND, cần nghiên cứu như nội dung sau:

1.1. Hệ thống quan điểm của Đảng và Nhà nước về kiểm sát xét xử trong bối cảnh cải cách tư pháp ở Việt Nam

Cải cách tư pháp là một chủ trương lớn, là bộ phận trọng yếu trong đường lối đổi mới toàn diện đất nước của Đảng Cộng sản Việt Nam, được thể hiện tại nhiều văn kiện quan trọng, trong đó có các Nghị quyết chuyên đề về tư pháp như Nghị quyết số 08-NQ/TW ngày 02/01/2002 của Bộ Chính trị về một số nhiệm vụ trọng tâm công tác tư pháp trong thời gian tới (Nghị quyết số 08-NQ/TW), Nghị quyết số 49-NQ/TW ngày 02/6/2005 của Bộ Chính trị về Chiến lược cải cách tư pháp đến năm 2020 (Nghị quyết số 49-NQ/TW).

¹ Nguyễn Quốc Sứ, “Vai trò và yêu cầu đối với VKSND trong Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam”, *Tạp chí Kiểm sát*, số 20/2023.

² Hiến pháp năm 2013.

Nghị quyết 08/NQ-TW xác định: “Viện kiểm sát (VKS) các cấp thực hiện tốt chức năng công tố và kiểm sát việc tuân theo pháp luật trong hoạt động tư pháp”. Trong kiểm sát hoạt động tư pháp, KSXX là nội dung quan trọng, khi kết hợp với chức năng THQCT trong TTHS sẽ góp phần đảm bảo hiệu quả của hoạt động giải quyết VAHS cũng như bảo đảm quyền con người trong TTHS.

Nghị quyết số 49/NQ-TW, đưa ra định hướng: “Đổi mới việc tổ chức phiên tòa xét xử, xác định rõ hơn vị trí, quyền hạn, trách nhiệm của người tiến hành tố tụng và người tham gia tố tụng theo hướng bảo đảm tính công khai, dân chủ, nghiêm minh; nâng cao chất lượng tranh tụng tại các phiên tòa xét xử, coi đây là khâu đột phá của hoạt động tư pháp”. Quan điểm này khẳng định vị trí quan trọng của xét xử là trung tâm trong quá trình giải quyết VAHS. Điều này cũng đồng nghĩa với việc KSXX trong xét xử hình sự có vai trò quan trọng để tiếp tục khắc phục những hạn chế, thiếu sót của công tác xét xử hình sự của Tòa án các cấp.

Thế chế hóa các quan điểm của Đảng được đưa ra trong Đại hội lần thứ XIII, Hội nghị trung ương 6 đã thông qua Nghị quyết số 27. Nghị quyết số 27 xác định tiếp tục hoàn thiện thể chế để VKSND thực hiện tốt chức năng THQCT và kiểm sát hoạt động tư pháp; hoàn thiện cơ chế tăng cường trách nhiệm công tố trong hoạt động điều tra, tăng cường kiểm soát bên trong việc THQCT, kiểm sát hoạt động xét xử phù hợp với nguyên tắc thẩm phán, hội thẩm xét xử độc lập và chỉ tuân theo pháp luật. Đây là quan điểm có tính nguyên tắc để định hướng việc xây dựng VKSND trong Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam, trong đó chú trọng việc tăng cường kiểm soát quyền lực bên trong việc thực hiện chức năng của VKS để chống lạm quyền và bảo đảm cơ chế có sự phân công, phối hợp, kiểm soát giữa các cơ quan nhà nước trong thực hiện các quyền lập pháp, hành pháp, tư pháp và kiểm soát ngay trong quá trình thực hiện quyền công tố, kiểm sát hoạt động tư pháp của chính VKS các cấp. Vì vậy, việc nghiên cứu đánh giá vị trí, vai trò của nguyên tắc “kiểm soát bên trong việc

THQCT, kiểm sát hoạt động tư pháp”³ cũng như thể chế hóa nguyên tắc này để phù hợp với “nguyên tắc thẩm phán, hội thẩm xét xử độc lập và chỉ tuân theo pháp luật” là một yêu cầu quan trọng trong giai đoạn hiện nay.

1.2. Mối quan hệ giữa kiểm sát xét xử với thực hiện nguyên tắc Thẩm phán, Hội thẩm độc lập, chỉ tuân theo pháp luật

Trên thực tế, không phải đến khi có quan điểm của Nghị quyết số 27 về mối quan hệ giữa KSXX và nguyên tắc độc lập xét xử của Tòa án thì vấn đề này mới được quan tâm nghiên cứu. Ngay từ trước đó về mặt lý luận cũng như thực tiễn, đang chưa có sự thống nhất trong nhận thức về sự phù hợp giữa kiểm sát hoạt động xét xử (trong TTHS) của VKSND với nguyên tắc “Thẩm phán, Hội thẩm xét xử độc lập và chỉ tuân theo pháp luật”. Điều đó dẫn đến có quan điểm cho rằng để thực hiện triệt để độc lập xét xử thì cần nghiên cứu bỏ chức năng KSXX của VKS trong TTHS⁴.

Điều này xuất phát từ việc một số quan điểm cho rằng việc thực hiện chức năng KSXX của VKSND có thể can thiệp, tác động làm hạn chế việc thực hiện nguyên tắc Thẩm phán, Hội thẩm xét xử độc lập và chỉ tuân theo pháp luật.

Theo chúng tôi, để đánh giá về vấn đề này cần xuất phát 02 vấn đề sau: (i) từ quan điểm về cấu trúc tổ chức quyền lực nhà nước được thể hiện trong Hiến pháp; (ii) từ thực tiễn tổ chức bộ máy và thực hiện nhiệm vụ, quyền hạn của VKSND và Tòa án nhân dân (TAND) trong TTHS hiện nay.

Một là, dưới góc độ cấu trúc tổ chức quyền lực nhà nước trong Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam

Một vấn đề có tính chất rõ ràng và không còn nhiều tranh luận đó là hoạt động xét xử, trong đó có xét xử VAHS của Tòa án là một hoạt động tư pháp. Như vậy, đây là một hoạt động thực hiện quyền lực nhà nước (thực hiện nội dung của quyền tư pháp). Cả về lý

luận và thực tiễn đều chỉ ra rằng quyền lực nhà nước dù được tổ chức theo nguyên tắc nào, phân công hay phân quyền, đều luôn phải chịu sự kiểm soát chặt chẽ và toàn diện, nhằm bảo đảm không xảy ra sự lạm quyền. Vì vậy, cùng với sự thừa nhận quyền lực nhà nước thì phải thiết lập sự giám sát đối với quyền lực nhà nước. Do đó, việc thực hiện quyền tư pháp của Tòa án, cần phải được kiểm soát chặt chẽ (giám sát, kiểm tra) trong đó có hoạt động tư pháp hình sự. Hoạt động này cũng phải chịu sự kiểm tra, giám sát của nhiều cơ chế khác nhau (trong đó có cơ chế tự kiểm tra từ bên trong của mỗi hệ thống và cơ chế giám sát từ bên ngoài hệ thống)⁵. Từ lập luận đó cho thấy, việc kiểm soát hoạt động xét xử theo nghĩa rộng (nằm trong cơ chế kiểm soát quyền tư pháp) không những không can thiệp, làm ảnh hưởng đến tính độc lập của Tòa án mà còn là một biện pháp quan trọng để bảo đảm việc ra các phán quyết chính xác, khách quan, công bằng và hợp pháp của Tòa án.

Về lý luận, cơ chế kiểm soát việc thực hiện quyền tư pháp ở nước ta hiện nay được tổ chức rất đa dạng, và có thể chia thành hai phương thức là: cơ chế tự kiểm tra từ bên trong của mỗi hệ thống cơ quan tư pháp và cơ chế giám sát từ bên ngoài hệ thống cơ quan tư pháp. Trong cơ chế kiểm soát từ bên ngoài hệ thống, ta có thể thấy sự tham gia của rất nhiều chủ thể vào kiểm soát hoạt động tư pháp được thực hiện bởi Tòa án như kiểm soát bởi Quốc hội, Hội đồng nhân dân, các tổ chức chính trị - xã hội và đặc biệt là bởi VKSND... Chính vì vậy, quan điểm nổi bật về vấn đề này được thể hiện trong Nghị quyết số 27 là tăng cường kiểm soát bên trong việc THQCT, kiểm sát hoạt động xét xử phù hợp với nguyên tắc Thẩm phán, Hội thẩm xét xử độc lập và chỉ tuân theo pháp luật. Do đó, để đáp ứng được yêu cầu của cải cách tư pháp về vấn đề này, trong thời gian tới khi hoàn thiện các đạo luật về tư pháp, trong đó có Bộ luật Tố tụng hình sự (BLTTHS) cần nghiên cứu luật

³ Nghị quyết số 27/NQ-TW ngày 09/11/2022 của Hội nghị lần thứ sáu Ban Chấp hành Trung ương Đảng khóa XIII về tiếp tục xây dựng và hoàn thiện Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam trong giai đoạn mới.

⁴ Nguyễn Đình Quyền (2023), *Góc nhìn chuyên gia: Một số vấn đề lớn về dự án Luật tổ chức Tòa án nhân dân (sửa đổi)*

⁵ Hoàng Thị Quỳnh Chi (2014), *Hoạt động KSXX của VKS với việc bảo đảm nguyên tắc “khi xét xử, thẩm phán và hội thẩm độc lập và chỉ tuân theo pháp luật”*, <https://vksndtc.gov.vn/tin-tuc/hoat-dong-kiem-sat-xet-xu-cua-vien-kiem-sat-voi-vi-t3609.html?Page=3#new-related>, truy cập ngày 29/8/2024.

hóa quan điểm này trong BLTTHS. Điều này cũng đồng nghĩa với việc không nên và cũng không thể bỏ chức năng KSXX các VAHS của VKS mà thậm chí trong thời gian tới còn cần tăng cường, cụ thể hóa quyền năng này của VKS trong hệ thống pháp luật cũng như thực tiễn hoạt động tố tụng.

Bên cạnh đó, về nguyên tắc tổ chức thực hiện quyền lực nhà nước, VKSND là một thiết chế đặc trưng của Nhà nước xã hội chủ nghĩa, có vai trò quan trọng trong bộ máy nhà nước của Việt Nam trước đây cũng như hiện nay. Ngoài chức năng công tố, VKS còn có chức năng kiểm sát việc tuân theo pháp luật, bảo đảm pháp luật được chấp hành nghiêm chỉnh và thống nhất. Thực chất, đây là thiết chế kiểm soát quyền lực trong Nhà nước xã hội chủ nghĩa⁶.

Từ phân tích trên, có thể thấy, việc thực hiện chức năng kiểm sát hoạt động tư pháp, trong đó có KSXX các VAHS của VKS cần được tiếp cận dưới góc độ kiểm soát quyền tư pháp. Đây là vấn đề đã được thể hiện trong Nghị quyết của Đảng từ Đại hội Đảng lần XI và Hiến pháp năm 2013, theo đó *“Quyền lực nhà nước là thống nhất, có sự phân công, phối hợp, kiểm soát giữa các cơ quan nhà nước trong việc thực hiện các quyền lập pháp, hành pháp, tư pháp”*⁷. Do đó, bên cạnh cơ chế kiểm soát từ bên trong hệ thống Tòa án đối với hoạt động xét xử của Tòa án các cấp, việc thực hiện cơ chế kiểm soát từ bên ngoài đến từ các cơ quan khác, trong đó có VKS, thông qua cơ chế KSXX hình sự có ý nghĩa và vai trò quan trọng.

Hai là, dưới góc độ thực hiện nhiệm vụ, quyền hạn của VKSND và TAND trong TTHS hiện nay.

Về tổ chức, VKS là một hệ thống cơ quan độc lập trong bộ máy nhà nước, được giao thực hiện chức năng kiểm sát hoạt động tư pháp của các cơ quan tư pháp, nên cơ chế kiểm soát quyền lực của VKS có tính độc lập nhất định với đối tượng được giám sát là Tòa án. Tính độc lập này bảo đảm cho hoạt động giám sát của VKS khách quan và có tính khả thi.

Về nội dung hoạt động, VKS là cơ quan duy nhất trong hệ thống các cơ quan tư pháp

được tham gia vào tất cả các giai đoạn TTHS. Đây là điều kiện quan trọng bảo đảm cho VKS có khả năng kiểm soát hoạt động tư pháp của Tòa án trong việc xét xử VAHS và cũng là cơ sở quan trọng để VKS phát hiện vi phạm trong hoạt động tư pháp nói chung và trong hoạt động xét xử của Tòa án nói riêng. Không một cơ quan nào trong hệ thống các cơ quan tư pháp có thẩm quyền tố tụng xuyên suốt như vậy so với VKS.

Chính vì vậy, việc VKS thực hiện cơ chế kiểm soát quyền tư pháp, trong đó có nội dung kiểm soát thực hiện hoạt động xét xử của Tòa án thông qua phương thức KSXX là một tất yếu, khách quan và có tính hiện thực cao.

Xét về mức độ và phạm vi kiểm soát quyền tư pháp, KSXX VAHS của VKS được tiến hành liên tục đối với các đối tượng bị giám sát là Tòa án. Đây là điều kiện để bảo đảm cho hoạt động giám sát có hiệu quả cao. Về tính chất hoạt động cũng như bản chất việc kiểm soát quyền tư pháp đối với hoạt động của Tòa án thông qua KSXX các VAHS, VKS chỉ xem xét đối tượng kiểm sát ở góc độ có hợp pháp hay không. Do đó, hoạt động kiểm sát của VKS không cản trở hoạt động bình thường của Tòa án và không ảnh hưởng đến nguyên tắc độc lập xét xử và chỉ tuân theo pháp luật của thẩm phán và hội thẩm.

Bên cạnh đó, nhiều quan điểm cho rằng xét về cơ sở thực tiễn, điều kiện thực tế ở nước ta hiện nay chưa cho phép chúng ta áp dụng mô hình Thẩm phán và Hội thẩm xét xử độc lập mà không chịu bất kỳ sự giám sát nào. Bởi lẽ trong điều kiện hiện nay, với cách thức tổ chức thực hiện hoạt động giải quyết VAHS nói chung và xét xử VAHS nói riêng, nếu chỉ chờ Tòa án cấp trên giám đốc việc xét xử để phát hiện và khắc phục các vi phạm thì rất khó khăn. Ngoài ra, nếu như không có hoạt động KSXX của VKS, theo thủ tục tố tụng hiện hành thì VKS chỉ thực hiện quyền kháng nghị đối với bản án và quyết định của Tòa án trên phương diện THQCT mà không trên phương diện KSXX, và như vậy thì căn cứ kháng nghị chỉ dựa trên việc xem xét tính hợp pháp về thủ tục tố tụng. Điều này không phù hợp với bản chất của chức năng THQCT và kiểm

⁶ Nguyễn Quốc Sứ, Tlđđ.

⁷ Điều 2 Hiến pháp năm 2013.

sát hoạt động tư pháp, bởi lẽ chức năng kiểm sát hoạt động tư pháp có đối tượng kiểm sát là việc tuân theo pháp luật về các lĩnh vực có liên quan chứ không chỉ kiểm sát việc tuân theo pháp luật về thủ tục tố tụng⁸.

Như vậy, hoạt động KSXX của VKS tiến hành trong quá trình xét xử cũng như sau khi bản án của Tòa án đã có hiệu lực pháp luật chính là để hỗ trợ cho chất lượng xét xử; là cơ sở để Tòa án kịp thời xem xét lại tính hợp pháp và tính có căn cứ của việc giải quyết vụ án. Hoạt động KSXX hoàn toàn không tác động tiêu cực tới nguyên tắc độc lập xét xử.

1.3. Sự tương thích và đáp ứng yêu cầu cải cách tư pháp của các quy định về kiểm sát xét xử vụ án hình sự

Để đánh giá được sự tương thích và đáp ứng các yêu cầu của cải cách tư pháp trong quy định về KSXX VAHS, cần đánh giá dưới các góc độ sau đây:

Một là, về đối tượng và phạm vi KSXX hiện nay có đáp ứng được các yêu cầu, quan điểm của cải cách tư pháp đặc biệt là sự tương thích trong việc bảo đảm tính độc lập của hoạt động tư pháp trong đó có hoạt động xét xử của Tòa án hay không?

KSXX là việc VKS áp dụng các biện pháp luật định để phát hiện các vi phạm pháp luật; và kháng nghị, kiến nghị, yêu cầu các cơ quan tư pháp, tổ chức, đơn vị và cá nhân có liên quan khắc phục vi phạm pháp luật trong hoạt động tư pháp. Ở đây cần có sự phân biệt giữa KSXX với các quyền năng cụ thể được sử dụng để thực hiện KSXX. Theo đó, KSXX không phải là các quyền nghiên cứu hồ sơ, tài liệu, không phải là quyền kiến nghị, kháng nghị, mà là việc sử dụng các quyền năng ấy để phát hiện và yêu cầu khắc phục vi phạm, nhằm đảm bảo sự tuân thủ pháp luật. Về đối tượng, khi KSXX VAHS thì đương nhiên VKS phải kiểm sát việc tuân theo pháp luật đối với Tòa án, Thẩm phán, Hội đồng xét xử trong các hoạt động giải quyết VAHS. Ngoài ra, tham gia vào quá trình giải quyết vụ án của Tòa án còn có những người tham gia tố tụng và các cơ quan, tổ chức, cá nhân khác; hoạt động của các chủ thể này ảnh hưởng đến việc xét xử của Tòa án, do vậy nhằm bảo đảm việc xét xử các VAHS của Tòa

án được thực hiện đúng pháp luật, nghiêm minh, kịp thời thì VKS còn phải kiểm sát việc tuân theo pháp luật của các đối tượng này.

Về phạm vi, hoạt động KSXX được bắt đầu cùng với bắt đầu của giai đoạn xét xử, kết thúc khi Tòa án đã hoàn thành việc xét xử và thời hạn để VKS kháng nghị, kiến nghị đối với bản án, quyết định của Tòa án theo quy định của pháp luật đã hết.

Bên cạnh đó, một vấn đề khác cần được quan tâm là VKS kiểm sát việc tuân thủ pháp luật gì? Khi KSXX VAHS, VKS chỉ kiểm sát việc tuân thủ pháp luật TTTHS? Hay cả luật hình sự và pháp luật khác? Tuy rằng Điều 19 Luật Tổ chức VKSND năm 2014 chưa làm rõ vấn đề này khi quy định: Kiểm sát việc tuân theo pháp luật trong việc xét xử các VAHS của Tòa án, song Điều 20 BLTTTHS 2015 đã quy định: VKS kiểm sát việc tuân theo pháp luật trong TTTHS. Nhiều nhà khoa học cũng cho rằng, KSXX là hoạt động kiểm tra, giám sát về tính phù hợp với pháp luật tố tụng của tất cả các chủ thể được pháp luật quy định hiện diện trong giai đoạn này với những chức năng, thẩm quyền, quyền và nghĩa vụ tố tụng tương ứng của các chủ thể đó⁹.

Tham khảo BLTTTHS Trung Quốc năm 2012, Điều 8 quy định: “VKSND căn cứ quy định của luật thực hiện giám sát việc tuân theo pháp luật trong TTTHS”, Điều 203 quy định: “Khi VKSND phát hiện TAND vi phạm thủ tục tố tụng trong quá trình thụ lý xét xử vụ án, thì VKSND có quyền đưa ra ý kiến sửa chữa đối với TAND”. Các nhà nghiên cứu và pháp luật thực định Trung Quốc cũng cho rằng: “Giám sát của VKS thuộc về giám sát tố tụng, hoặc gọi là giám sát hoạt động tư pháp. Phạm vi giám sát này giới hạn ở TTTHS, tố tụng dân sự và tố tụng hành chính. Là hoạt động mà trong đó VKS căn cứ vào quyền được pháp luật trao cho và căn cứ vào trình tự pháp định để phát hiện uốn nắn những hành vi phạm pháp trong hoạt động tố tụng”¹⁰. Như vậy, có thể khẳng định khi thực hiện KSXX, VKS là chủ thể kiểm tra, giám sát còn Tòa án là đối

⁸ Hoàng Thị Quỳnh Chi, *tlđđ*.

⁹ Nguyễn Hoài Nam (2018), *THQCT và KSXX VAHS của VKSND cấp cao ở nước ta hiện nay*, Luận án tiến sĩ luật học, Học viện Khoa học xã hội, tr. 46.

¹⁰ Học viện Kiểm sát viên Quốc gia Trung Quốc (2002), *Giáo trình công tác kiểm sát*, Nxb. Pháp luật Bắc Kinh (bản dịch của trường Cao đẳng Kiểm sát Hà Nội), tr. 120.

tượng bị giám sát. Nếu VKS kiểm tra, giám sát việc áp dụng pháp luật hình sự của Tòa án thì sẽ ảnh hưởng đến quyền độc lập xét xử của Tòa án. Đối với các vấn đề về áp dụng pháp luật hình sự như có phạm tội không? Phạm tội gì? Hình phạt ra sao phải do Tòa án quyết định, VKS chỉ thực hiện quyền “đề nghị” (thuộc phạm vi chức năng THQCT) chứ không có quyền “yêu cầu” bắt buộc Tòa án phải thực hiện. Điều này cũng có nghĩa việc kiểm sát việc tuân thủ pháp luật tố tụng trong hoạt động xét xử của Tòa án hoàn toàn không ảnh hưởng đến tính độc lập của Tòa án¹¹.

Hai là, sự phù hợp và đáp ứng được yêu cầu của cải cách tư pháp về phương thức KSXX các VAHS của VKSND

Hiện nay lý luận và thực tiễn chỉ ra rằng VKS tiến hành KSXX theo hai phương thức. Một là kiểm sát gián tiếp đối với các hành vi tố tụng và quyết định tố tụng của Tòa án mà cụ thể là của Thẩm phán hoặc hoạt động xét xử như quyết định đưa vụ án ra xét xử, quyết định đình chỉ, tạm đình chỉ vụ án, kiểm sát đối với bản án, biên bản phiên tòa... Hai là phương thức kiểm sát trực tiếp đối với các đối tượng kiểm sát. Phương thức này được thể hiện rõ nét nhất trong quá trình Kiểm sát viên đại diện cho VKS tham gia phiên tòa hình sự.

Trong quá trình này, Kiểm sát viên tiến hành các hoạt động kiểm tra, giám sát, yêu cầu hoạt động xét xử và những người tham gia tố tụng khác tuân thủ đầy đủ quy định của pháp luật TTHS về giải quyết vụ án. Điểm đặc biệt của hai phương thức này là chúng không được tiến hành độc lập, đơn phương mà được tiến hành song song cùng với nhau và có sự kết hợp chặt chẽ với nhau để đảm bảo hiệu quả thực hiện nhiệm vụ, quyền hạn của VKS trong quá trình KSXX sơ thẩm VAHS.

Vậy phương thức kiểm sát đang được thực hiện có thể hiện và đáp ứng được yêu cầu của cải cách tư pháp hiện nay hay không? Qua phân tích có thể thấy, hoạt động KSXX là một yêu cầu then chốt của quá trình xây dựng nền tư pháp công bằng, hiện đại và liêm chính. Hoạt động KSXX là một cơ chế cần thiết trong kiểm soát quyền tư pháp ở Việt Nam hiện nay. Do đó,

để đảm bảo cơ chế kiểm soát quyền lực này thì cần trao cho VKS các phương thức toàn diện để KSXX gồm cả kiểm sát đối với các quyết định tố tụng và hành vi tố tụng một cách gián tiếp (hay gọi là hậu kiểm) và trực tiếp kiểm sát, ngay lập tức đưa ra yêu cầu, kiến nghị để khắc phục kịp thời những vi phạm, thiếu sót của Tòa án trong hoạt động xét xử. Như vậy mới bảo đảm được hiệu quả KSXX, đồng thời cũng bảo đảm hiệu quả của quá trình giải quyết vụ án, bảo đảm tốt quyền con người, quyền công dân trong TTHS.

Ba là, sự phù hợp và đáp ứng được yêu cầu cải cách tư pháp trong nội dung của KSXX VAHS.

Trên cơ sở khẳng định bản chất của kiểm sát việc tuân theo pháp luật trong các hoạt động tư pháp hình sự là kiểm sát tính hợp pháp trong hành vi, quyết định của các chủ thể bị kiểm sát, từ đó có thể thấy nội dung của hoạt động KSXX trong VAHS là kiểm sát việc tuân theo pháp luật của Tòa án và của những người tham gia tố tụng nhằm đảm bảo việc xét xử của Tòa án được đúng pháp luật, nghiêm minh và kịp thời. Nội dung của KSXX VAHS là việc sử dụng quyền năng pháp lý của VKS trong giai đoạn xét xử để phát hiện các vi phạm pháp luật; và yêu cầu các cơ quan tư pháp, tổ chức, đơn vị và cá nhân có liên quan khắc phục.

Với những nội dung kiểm sát này, hoạt động KSXX thể hiện tính toàn diện, đầy đủ của VKS để từ đó đảm bảo hiệu quả công tác kiểm sát, kịp thời phát hiện, kiến nghị, yêu cầu khắc phục các vi phạm, thiếu sót của Tòa án trong hoạt động xét xử VAHS.

2. Một số kiến nghị, đề xuất hoàn thiện quy định về kiểm sát xét xử vụ án hình sự

Thực hiện chủ trương của Đảng, việc đổi mới, kiện toàn tổ chức và hoạt động của VKSND nói chung và hoàn thiện chức năng kiểm sát hoạt động tư pháp nói riêng là đòi hỏi mang tính tất yếu khách quan. Để tăng cường hơn nữa việc thực hiện chức năng KSXX VAHS, chúng tôi có một số kiến nghị, đề xuất như sau:

Thứ nhất, cần quán triệt quan điểm và tiếp tục ghi nhận chức năng kiểm sát hoạt động tư pháp nói chung và kiểm sát hoạt động xét xử của Tòa án nói riêng trong hệ thống quy định

¹¹ Nguyễn Hoài Nam, *tlđd*, tr. 46-48.

pháp luật như Hiến pháp, các đạo luật về tố tụng, đặc biệt là BLTTHS. Như trên đã phân tích, hoạt động KSXX góp phần hỗ trợ Tòa án trong việc đảm bảo chất lượng, hiệu quả hoạt động xét xử, bảo đảm tốt hơn quyền con người, quyền công dân trong TTHS. Cả lý luận và thực tiễn đã chỉ ra rằng, KSXX không tác động, làm ảnh hưởng đến việc bảo đảm nguyên tắc Thẩm phán, Hội thẩm độc lập, chỉ tuân theo pháp luật của Tòa án. Do đó, trong thời gian tới, việc sửa đổi, bổ sung các quy định pháp luật trong Luật Tổ chức VKSND và BLTTHS về vị trí, chức năng, nhiệm vụ, quyền hạn của VKSND ngoài các quy định về THQCT cần tiếp tục ghi nhận chức năng, nhiệm vụ, quyền hạn trong kiểm sát hoạt động tư pháp, đặc biệt là hoạt động KSXX. Điều này cũng phù hợp với quan điểm của Đảng về tiếp tục xây dựng Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam, trong đó có quan điểm về tăng cường cơ chế kiểm soát quyền lực nhà nước, đặc biệt là kiểm soát quyền tư pháp¹².

Thứ hai, quy định cụ thể hơn về nội dung hoạt động KSXX trong Luật Tổ chức VKSND và BLTTHS. Theo quy định của pháp luật hiện hành, chức năng KSXX được tiến hành đồng thời với chức năng THQCT. Luật Tổ chức VKSND và BLTTHS quy định sự có mặt bắt buộc của Kiểm sát viên tại phiên tòa hình sự. Trong quá trình tố tụng tại phiên tòa, VKS có hai vai trò rõ rệt: Là cơ quan có nhiệm vụ kiểm sát hoạt động xét xử để không xảy ra trường hợp vi phạm pháp luật trong xét xử dẫn đến phán quyết sai, đồng thời lại đóng vai trò là một bên trong vụ án đó. Vì vậy, trong bối cảnh cần tăng cường tính chất tranh tụng của TTHS nói riêng đi đôi với yêu cầu xây dựng cơ chế kiểm soát quyền lực nhà nước thì quy định của pháp luật hiện hành về tiếp tục duy trì nhiệm vụ, quyền hạn của VKS trong KSXX vẫn phù hợp với lý luận và thực tiễn. Do đó, để tiếp tục tăng cường vai trò KSXX của VKS trong BLTTHS cần coi việc đưa kháng nghị không chỉ là quyền của VKS mà còn là trách nhiệm của VKS khi thấy có

căn cứ pháp lý cho việc đưa ra kháng nghị đối với bản án và quyết định của Tòa án¹³.

Thứ ba, quy định rõ đối tượng KSXX và đối tượng KSXX trong từng giai đoạn xét xử sơ thẩm, phúc thẩm, giám đốc thẩm, tái thẩm. Cụ thể, KSXX VAHS là hoạt động kiểm sát việc tuân theo pháp luật TTHS đối với Tòa án và các cơ quan tiến hành tố tụng khác, người tham gia tố tụng nhằm bảo đảm việc xét xử các VAHS của Tòa án được thực hiện đúng pháp luật, nghiêm minh, kịp thời. Đối tượng của KSXX phúc thẩm là các quyết định và hành vi tố tụng của Tòa án cấp phúc thẩm, cơ quan tiến hành tố tụng cấp sơ thẩm và người tham gia tố tụng. Đối tượng của KSXX giám đốc thẩm, tái thẩm là các quyết định và hành vi tố tụng của Tòa án cấp giám đốc thẩm, tái thẩm, cơ quan tiến hành tố tụng sơ thẩm, phúc thẩm, giám đốc thẩm, tái thẩm cấp dưới và người tham gia tố tụng./.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Hiến pháp năm 2013;
2. Bộ luật Tố tụng hình sự năm 2015;
3. Nghị quyết số 27/NQ-TW ngày 09/11/2022 của Ban Chấp hành Trung ương Đảng Cộng sản Việt Nam khóa XII về tiếp tục, xây dựng, hoàn thiện Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa trong giai đoạn mới;
4. Nguyễn Quốc Sứ (2023), “Vai trò và yêu cầu đối với Viện kiểm sát nhân dân trong Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam”, *Tạp chí Kiểm sát*, số 20/2023;
5. Hoàng Thị Quỳnh Chi (2014), *Hoạt động Kiểm sát xét xử của Viện kiểm sát với việc bảo đảm nguyên tắc “khi xét xử, thẩm phán và hội thẩm độc lập và chỉ tuân theo pháp luật”*, <https://vksndtc.gov.vn/tin-tuc/hoat-dong-kiem-sat-xet-xu-cua-vien-kiem-sat-voi-vi-t3609.html?Page=3#new-related>, truy cập ngày 29/8/2024;
6. Đào Trí Úc (2022), *Tăng cường vai trò của Viện kiểm sát nhân dân trong kiểm soát quyền lực nhà nước, kiểm soát quyền tư pháp*, <https://kiemsat.vn/tang-cuong-vai-tro-cua-vien-kiem-sat-nhan-dan-trong-kiem-soat-quyen-luc-nha-nuoc-kiem-soat-quyen-tu-phap-63956.html>, truy cập ngày 29/8/2024;
7. Nguyễn Hoài Nam (2018), *Thực hành quyền công tố và kiểm sát xét xử vụ án hình sự của Viện kiểm sát nhân dân cấp cao ở nước ta hiện nay*, Luận án tiến sĩ luật học, Học viện khoa học xã hội;
8. Học viện Kiểm sát viên Quốc gia Trung Quốc (2002), *Giáo trình công tác kiểm sát*, Nxb. Pháp luật Bắc Kinh (bản dịch của trường Cao đẳng Kiểm sát Hà Nội).

¹² Đào Trí Úc (2022), *Tăng cường vai trò của VKSND trong kiểm soát quyền lực nhà nước, kiểm soát quyền tư pháp*, <https://kiemsat.vn/tang-cuong-vai-tro-cua-vien-kiem-sat-nhan-dan-trong-kiem-soat-quyen-luc-nha-nuoc-kiem-soat-quyen-tu-phap-63956.html>, truy cập ngày 29/8/2024.

¹³ Nguyễn Hoài Nam, *ltdđ*, tr. 122-123.